

Narody i polityka. Studia ofiarowane profesorowi Jerzemu Tomaszewskiemu,

pod red. A. Grabskiego i A. Markowskiego, Żydowski Instytut Historyczny
– Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego,
Warszawa: 2010, ss. 384.

Umiejętne przekazywanie wiedzy, odkrywanie nowych zagadnień, kształtowanie pasji i zainteresowań badawczych w środowisku akademickim to zadanie niełatwe, ale jak pokazuje osoba Profesora Jerzego Tomaszewskiego, wykonalne. Praca zbiorowa, zatytułowana *Narody i polityka* to dowód wdzięczności oraz forma jubileuszowego prezentu dla Profesora od związanego z nim grona studentów i naukowców.

Przywoływany w pracy obszar badawczy jest próbą odzwierciedlenia szerokiego spektrum problemów w obrębie nauk społecznych, w których specjalizuje się Jubilat - znany z ogromnej erudycji i wielu osiągnięć badacz dziejów państw Europy Środkowo-Wschodniej ze szczególnym uwzględnieniem mniejszości narodowych, w tym żydowskiej.

Recenzowana pozycja jest zestawieniem materiałów, związanych z obszarem zainteresowań Profesora Tomaszewskiego, cennych pod względem poznawczym i naukowym, napisanych przy użyciu dostępnych narzędzi badawczych, w oparciu o rzetelne informacje i różnorodne materiały źródłowe. Choć tematyka artykułów zawartych w pracy jest bardzo różna, większość tekstów (10 z 18) dotyczy dziejów ludności żydowskiej na ziemiach polskich.

Pracę otwiera słowo wstępne, po którym E. Mironowicz i J. Żyndul podjęli się przybliżenia czytelnikowi sylwetki Jubilata. Kolejna pozycja to lista osiągnięć Profesora Jerzego Tomaszewskiego – bibliografia prac i publikacji wydanych w latach 2000-2009, a po niej wykaz prac licencjackich, magisterskich i rozpraw doktorskich, przygotowanych (i promowanych) pod Jego kierunkiem.

Autorką pierwszego artykułu jest M. Szugiero, która podjęła się analizy dyskusji, podejmowanych w latach 1880-1896 przez inte gracsonistów warszawskich (skupionych wokół redakcji „Izraelity”) na temat emancypacji kobiet żydowskich. Autorka

tekstu ukazuje rozwój strategii komunikacyjnych i stanowisko zwolenników pozytywizmu, przyznające Żydówkom nowe prawa, ale zarazem optujące za utrzymaniem starego, zachowawczego porządku i ich dotychczasowej pozycji. M. Szugiero zwróciła także uwagę na ciekawą rolę postawioną przed kobietą, która miała być „cywi-lizatorem” współwyznawców w obrębie metaforycznego getta (pojmowanego jako formacja religijno-kulturowa).

A. Markowski przytacza historię narodu białoruskiego, stworzoną przez carską policję polityczną. Autor ujął stanowisko tajnej policji wobec rozwoju białoruskiej idei narodowej na przełomie XIX i XX wieku. Opracowanie to jest cennym źródłem informacji, napisanym w sposób interesujący, z zastosowaniem odpowiednich narzędzi badawczych.

Kolejne opracowanie, autorstwa M. Majewskiego porusza kwestię jednego z niewielu ocalałych po II wojnie światowej zabytków żydowskich – Żydowskiego Domu Akademickiego. Opisując historię budowy tegoż budynku, M. Majewski podejmuje się nie tylko analizy sytuacji wewnątrz społeczności żydowskiej, ale również kwestii dotyczących relacji polsko-niemieckich oraz realiów społeczno-politycznych, w jakich znalazły się mniejszości, będących następstwem odzyskania przez Polskę niepodległości po 1918 roku.

Problem przyjęcia Republiki Gruzjińskiej do Ligi Narodów to tytuł artykułu W. Ma-terskiego. Jest to interesująca praca, wnosząca wiele istotnych kwestii do ogólnej wiedzy o państwie gruzińskim, a przede wszystkim przybliżająca jego historię oraz drogę i zabiegi, oscylujące wokół przyjęcia w struktury tejże organizacji.

M. Ocytko opisuje pomoc stypendialną, świadczoną na rzecz młodzieży z obszaru byłego Cesarstwa Rosyjskiego na terytorium Czechosłowacji w okresie międzywojennym. Autorka podjęła się analizy ilościowej, zarówno ogólnej wielkości stypendiów, jak i liczby korzystających z nich studentów.

M. Mizgalska skupiła się na analizie udziału Żydów (na tle innych narodowości) w wyborach do częstochowskiej Rady Miejskiej, w okresie od 1926 do 1939 roku. Za punkt wyjścia autorka wybrała przewrót majowy, wprowadzający zmianę uwarunkowań politycznych, w jakim funkcjonowały samorządy terytorialne. Warto podkreślić za M. Mizgalską, iż do wybuchu II wojny światowej procedura organizacji kampanii wyborczych do Rady Miejskiej opierała się każdorazowo na innych regulaminach wyborczych. Pracę uzupełniają informacje o pozycji żydowskich ugrupowań politycznych w samorządzie miasta oraz podkreślenie różnic (głównie w hasłach programowych) pomiędzy nimi.

M. Urynowicz dokonał charakterystyki osoby A. Czerniakowa – najbardziej znanego jako prezesa warszawskiego getta, ale przy tym m.in. doskonałego publicysty (choć jak podkreśla autor – niezawodowego), aktywisty, podnoszącego kwestie na-312

rodowych interesów żydostwa polskiego, wreszcie „Żyda narodowego” czy „człowieka fermentu”, wyróżniającego się umiejętnością patrzenia „polskimi oczami” na zastaną rzeczywistość i relacje polsko-żydowskie. Recenzowana praca jest niezwykle istotnym źródłem wiedzy o Czerniakowie, często nadal kojarzonym jedynie przez pryzmat pełnionej funkcji w okresie wojennym.

Artykuł N. Aleksium porusza kwestię żydowskich przewodników i ich edukacyjnego charakteru, wydawanych w okresie międzywojennym. Jak stwierdza, były one często książkami historycznymi wzbogaconymi o wątki polityczne i społeczne. Autorka dokonuje także analizy porównawczej przewodników polskich i żydowskich wydawców; podkreśla rolę tego typu publikacji jako cennego źródła wiedzy o przeszłości narodu żydowskiego, a także jako swoistego rodzaju inwentaryzacji naukowej opisywanych w przewodnikach zabytków.

S. Szymańska-Smolkin opisuje w swoim artykule okoliczności powstania Policji Polskiej (PP), dosyć szybko nazwanej „granatową”. Zarysowuje rolę, jaką owa pełniła, głównie od momentu zamknięcia bram gett, a więc łącznika odciętych od informacji i kontaktów ze światem zewnętrznym ich żydowskich mieszkańców. Recenzowana pozycja to zbiór ciekawych informacji o zadaniach stawianych przed policjantami i ich roli w funkcjonowaniu getta, a także o karach, które ich spotykały za niepełne wykonywanie obowiązków, w tym przyzwolenie na rozwój nielegalnego handlu (z i do getta) etc.

A. Grabski napisał artykuł o mało znanej organizacji antyhitlerowskiej, o charakterze konspiracyjnym - Polskiej Ludowej Akcji Niepodległościowej - PLAN (II). Wspomina o jej wyjątkowym znaczeniu, z uwagi na tajne kontakty działaczy z mieszkańcami warszawskiego getta, a także ewolucji części demokratycznej lewicy ku współpracy z PPR. Artykuł ten stanowi zbiór wiedzy na temat organizacji; autor odwołuje się do cennych źródeł, m. in. dokumentów jej komendanta J. Ketlinga--Szemleja.

Tematyką artykułu A. Skibińskiej są wydarzenia, będące następstwem inwazji wojsk niemieckich na Polskę we wrześniu 1939 roku, a więc ucieczka Żydów polskich na Wschód i ich dzieje na obcej ziemi (zawężone do 1946 roku). Autorka opisuje bardzo ciężki los tej grupy *bieżących* (uchodźców), który niczym nie różnił się (wbrew niektórym opiniom) od sytuacji innych przymusowo przesiedlonych w ZSRR. Ponadto, artykuł wzbogacony jest o dokładne dane stanu liczebnego Żydów, którzy znaleźli się w Związku Radzieckim, a także fakty dotyczące liczby repatriantów do Polski w 1946 roku.

M. Rusiniak-Karwat jest autorką artykułu dotyczącego wznowienia aktywności społeczności żydowskiej w Polsce po zakończeniu II wojny światowej na przykładzie Bundu. Wyróżnia 3 etapy jego działalności; wymienia konferencje i zjazdy oraz

tematy na nich poruszane, a także cele i zadania komitetów Bundu. Pracę dodatkowo wzbogacają fotografie związane z aktywnością działaczy żydowskich.

Porównania dwóch okresów: obejmującego powstanie niepodległej Polski po zakończeniu I wojny światowej oraz drugiego, od ogłoszenia faktu utworzenia III RP podjęła się A. Magierska. Praca ta stanowi cenne źródło informacji, zarówno z zakresu historii, jak i polityki, pełne porównań i przemyśleń wielu osobistości, zacytowanych przez autorkę.

J. Kofman podjął się analizy obrad Okrągłego Stołu – czynników, które doprowadziły do niego, przebiegu wydarzeń i ich konsekwencji. Przybliżył ewolucję stanowisk polityków, którzy brali udział w rozmowach po obu stronach, nakreślił trudności i problemy, pojawiające się w zespołach, wreszcie opisał przebieg i rezultaty wyborów z 1989 roku.

Artykuł B. Małeckiej to w pewnym stopniu także „fotoalbum” zabytków żydowskich w Gliwicach. Autorka przybliżyła w nim historię tamtejszych Żydów, a następnie krótko opisała zachowane budowle. Całość tejże pracy uzupełniła zdjęciami, które stanowią dowód na szeroką aktywność społeczności żydowskiej w poprzednich dziesięcioleciach.

E. Mironowicz napisał o stanowisku mniejszości białoruskiej wobec przemian ustrojowych, które miały miejsce w Polsce po 1989 roku. Jest on znawcą tej problematyki, o czym świadczą jego liczne publikacje, dotyczące postaw Białorusinów w różnych okresach po 1989 roku, jak i historii samej Białorusi¹. W artykule opisuje okoliczności powstania i działalność białoruskich organizacji, m.in. Białoruskiego Zjednoczenia Demokratycznego (BZD), a także wpływ nowego kierunku polskiej polityki i wprowadzonych zmian na sytuację mniejszości białoruskiej w Polsce (np. regulacja przepisów dotyczących wolności słowa i swobody zrzeszania się, aspiracje Polski do wejścia w strukturę europejskie).

Za niezwykle interesujący artykuł uznać należy pracę J. Jackowicza o kierunku polityki zagranicznej współczesnego państwa bułgarskiego. Autor stawia pytanie o realizację celu, jakim jest zapewnienie bezpieczeństwa i minimalizacja zagrożeń, a następnie podejmuje próbę odpowiedzi na nie, analizując relacje Bułgarii z sąsiadami i państwami byłego ZSRR (odnosząc się również do problemu macedońskiego), a także z NATO i UE, udzielając ostatecznie odpowiedzi pozytywnej.

A. Stankowski podjął się omówienia funkcjonowania portalu Wirtualny Sztetl. Jako jego twórca i koordynator wydaje się być do tego zadania najwłaściwszą osobą. Artykuł to ciekawe zestawienie i podsumowanie poniesionych przez realizatorów projektu wysiłków i starań, pojawiających się przeszkód i osiągniętych sukcesów

w ramach realizacji idei utworzenia internetowej bazy informacji o lokalnej historii polskich Żydów.

Podsumowując, recenzowana praca zbiorowa to ciekawa i niezwykle interesująca pozycja. Jej autorzy podjęli się omówienia szerokiego zakresu tematyki z wielu obszarów naukowych, a użyte przez nich narzędzia badawcze i wniesione postulaty pozwalają ocenić pracę jako cenny zbiór informacji i refleksji naukowych na wysokim poziomie. Badacz dziejów i kultury Żydów polskich, zwłaszcza w czasach nowożytnych, zapewne znajdzie w *Studiach...* interesujące go materiały.

Anna Bartnik
(Lublin)

¹ Zobacz np.: E. Mironowicz, *Białorusini w Polsce 1944-1949*, Warszawa 1993; tegoż, *Historia państw świata w XX wieku. Białoruś*, Warszawa 1999.